

מו"ר הגאון רבי יוסף אליהו שליט"א

ראש מוסדות דרכי הוראה לרבנים

דין סמוך ונראה לענין קריאת המגילה רמות, הר חומה, בית שמש ומבשרת ציון

טעם למה סמוך ונראה הוא כחלק מהעיר שלטי גיבורים כרך שנחרב וגרים בו גויים	ועד כמה נחשב כרך דין סמוך ולא נראה וכן להיפך קושיה בדברי הרמב"ם ישוב דעת הרמב"ם דעת השולחן ערוך
---	---

נאמר במשנה (מגילה ב ע"ב): "כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר, כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר".

והטעם שקבעו שמוקפות חומה הן מימות יהושע בן נון מבואר בירושלמי מגילה (פ"א ה"א): "מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר. ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה מימות יהושע בן נון".

וביאר המאירי: "ומה ראו לתלות הדבר בהקף שמימות יהושע למדוה בגמ' בגזרה שוה כתיב הכא בערי הפרזות וכתיב התם לבד מערי הפרזי מה התם מימות יהושע אף כאן וכו' ואף על פי שמקרא זה במשה כתיב והיה לנו לומר מימות משה אעפ"כ תלו הדבר ביהושע שהוא עיקר כיבושה של ארץ ישראל".

טעם נוסף הובא בריטב"א (שם): "ובעו רבנן ז"ל מה ראו אנשי כנסת הגדולה לתלות הדבר ביהושע בן נון, ותירצו הראשונים ז"ל משום דיהושע בן נון הוא שנלחם בעמלק תחלה והמן היה מזרע עמלק" והוסף המאירי "ויש שפירשו הטעם מצד שנלחם יהושע עם עמלק שהיה המן מזרעו וממה שמצאו בהגדה זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע מה נשתנית מצוה זו שנאמרה בלשון זה יותר משאר מצות כשהתחיל יהושע במלחמת עמלק היה מחזר להיותה מסתיימת על ידו אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור לו כשיגיע זמנו של עמלק לימחות מלפני יהא הוא נזכר עליה והוא ששנינו כל עיר שהיא מוקפת חומה מימות יהושע".

ועד כמה נחשב כרך

איתא בגמ' מגילה (דף ב ע"ב): "דאמר רבי יהושע בן לוי: כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון כדרך. עד כמה? - אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: כמחמתן לטבריא, מיל. ולימא מיל! - הא קא משמע לן: דשיעורא דמיל כמה הוי - כמחמתן לטבריא".

והנה רש"י בד"ה עד כמה ביאר ששאלת הגמ' היא על סמוך ולא על הנראה, וז"ל: "עד כמה - חשיב לה סמוך", ועל כך משיבה הגמ' עד מיל, אבל נראה זה אפילו יותר ממיל.

וכדברי רש"י ביאר ר"ח וז"ל: "וכמה יהיה מחוץ לדרך הסמוך לו שיחשב כמו כרך", וכן כתבו הריטב"א והריב"ב.

דעה נוספת היא דעת הרמב"ם והרא"ש, הר"ן והטור ששאלת הגמ' היא בין על נראה ובין על סמוך, והגמ' מגבילה את שניהם עד מיל, (וראה לקמן את החילוק בניהם).

וכך כתב הרמב"ם (הלכות מגילה פרק א הלכה י'): "וכרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו אם אין ביניהם יתר על אלפים אמה הרי זה כדרך וקוראין בחמשה עשר", משמע שדין אלפים אמה חוזר גם על נראה וכן משמע מהרא"ש מגילה (סי' א'), וכן דעת הר"ן (ב"ע"א) וכן כתב הטור סי' תרפ"ח.

דין סמוך ולא נראה וכן להיפך

איתא בגמ' (מגילה ג ע"ב), וז"ל: "גופא, אמר רבי יהושע בן לוי: כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון כדרך. תנא: סמוך - אף על פי שאינו נראה, נראה - אף על פי שאינו סמוך. בשלמא נראה אף על פי שאינו סמוך - משכחת לה כגון דיתבה בראש ההר. אלא סמוך אף על פי שאינו נראה, היכי משכחת לה? אמר רבי ירמיה: שיושבת בנחל".

ועוד אומרת הגמ' בדף ה' ע"א: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: רבי נטע נטיעה בפורים... ורבי, היכי נטע נטיעה בפורים? והתני רב יוסף: שמחה ומשתה ויום טוב, שמחה - מלמד שאסורים בהספד, משתה - מלמד שאסור בתענית, ויום טוב - מלמד שאסור בעשיית מלאכה! - אלא: רבי בר ארביסר הוה, וכי נטע - בחמיסר נטע, - איני? והא רבי בטבריא הוה, וטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון הוא! - אלא, רבי בר חמיסר הוה, וכי נטע - בארביסר הוה. - ומי פשיטא ליה דטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון? והא חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא! - לחזקיה - מספקא ליה, לרבי - פשיטא ליה".

והקשה הברכ"י (סי' תרפ"ח ס"ק ז'): "ואולם יש לי להעיר אהא דמשנו רבנן, מדאמרינן בש"ס התם (ה ב) גבי רבי נטע נטיעה בפוריא, והא רבי בטבריא, ומוקפת, אלא רבי בר חמיסר, וכי נטע בארביסר, ומי פשיטא ליה דטבריא מוקפת והא חזקיה, וכו' לחזקיה מספקא ליה לרבי פשיטא ליה. והשתא לפירוקא דהגאון הגו', אמאי דחיק דלרבי פשיטא ולחזקיה מיבעיא, לימה דגם לרבי מספקא ליה כחזקיה, אלא דרבי קרי בטבריא בט"ו כי גדלה חמ'ת ומוקפת, וטבריא סמוכה לה, אבל חזקיה גזר דיקראו בדסמיך לטבריא, דכל כי הא אשכחן דמר סבר למגזר ומר לא גזר, ובהכי רבי וחזקיה שוו לענין דינא, ולא פלוג אלא אי ראוי לגזור. אי נמי, בימי רבי לא הוו כפרים דסמיכי לטבריא, וכיון דהיא שעתא לא הוו, לא גזר, ובימי חזקיה הוו ישובים סמוכים לטבריא. ויותר

יקשה לתירוץ הרב משאת משה, דאימור דרבי קרי מכח חמת, רק דבימי חזקיה חרבה חמת, ורבי וחזקיה שוים הם לענין דינא".

וראה לקמן בביאור המהר"ם אלשקר לחלק בין דין סמוך שהוא רק על מה שבתוך עיבורה של עיר דהיינו 70 אמה ושיריים לבין נראה שזה עד מיל, וחמתן לא היה נראה והיה מחוץ לשבעים אמה ושיריים.

קושיה בדברי הרמב"ם

והנה יש שהקשו על דברי הרמב"ם וסעייתו מהגמ' מגילה (ג ע"ב), וז"ל: "גופא, אמר רבי יהושע בן לוי: כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך. תנא: סמוך - אף על פי שאינו נראה, נראה - אף על פי שאינו סמוך. בשלמא נראה אף על פי שאינו סמוך - משכחת לה כגון דיתבה בראש ההר. אלא סמוך אף על פי שאינו נראה, היכי משכחת לה? אמר רבי ירמיה: שיושבת בנחל".

והקשה הרב המגיד מכך שהגמ' שואלת ומחלקת בין סמוך לנראה משמע שיש בנייהם נפק"מ, ולפי דברי הרמב"ם היה מספיק לומר רק סמוך, שהרי סמוך אע"פ שאינו נראה ואין אפשרות לנראה בלי סמוך שהרי שניהם בתוך מיל, וז"ל "וכיון שכן דבר פשוט הוא שאין שיעור מיל לנראה שא"כ היינו סמוך והכרח גמור הוא לפרש האי ועד כמה אסמוך בלחוד אבל אנראה כל זמן שהוא נראה וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא. ואני תמה לפי לשון רבינו למה הוזכר נראה שהרי אם אין ביניהם יותר ממיל שהוא אלפים אמה הרי הוא סמוך ואפילו אין נראה עמו דינו כמוהו ואם רחוק יותר אפילו נראה עמו אין נדון כמוהו?"

ישוב דעת הרמב"ם

על שאלה זו נאמרו מספר תירוצים:

הרב המגיד כתב "ונראה לי שעיקר הנוסחא בדברי רבינו כרך וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו אם אין ביניהם וכו', ואם אין ביניהם לא קאי אלא אסמוך בלבד וזה דבר מוכרח בגמרא". כלומר שמשנה את גירסת הרמב"ם שדין מיל חוזר רק על סמוך ולא על נראה.

והנה על פירוש זה הקשו הפוסקים שבשינוי הגירסא אמנם יישב הרב המגיד את הרמב"ם אבל ישנם עוד ראשונים שסוברים כדברי הרמב"ם. וז"ל הכסף משנה "ואני אומר הרי תקנו דברי רבינו בשבויש הנוסחא אבל מה נעשה והטור כתב ז"ל וכן הכפרים הסמוכים להם אפילו אינם נראים עמהם כגון שהם בעמק או שנראים עמהם אפילו אינם סמוכים כגון שהם בהר ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל, ואם באנו לומר שגם נוסחת ספרי הטור נתקן כאשר תקנו נוסחת רבינו מה נעשה להר"ן שכתב על מימרת ריב"ל דכרך וכל הסמוך וכו' דאפשר דכי אמרינן ועד

1 וראה שם שהקשה על דברי הרי"ף שסתם "ובאמת שגם בהלכות היה להם לבאר זה ולא הביאו אלא מימרא שהזכרתי ראשונה אלא שסמכו להם על מ"ש דהכרח הוא לפרש דעד כמה אסמוך לו בלבד קאי דאי לא למה הוזכר נראה עמו".

כמה וכו' אכולה מילתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך ועלינו ליישב לשון הגאונים האלה אשר מפייהם אנו חיים".

כתב בשו"ת מהר"ם אלשקר סימן קי: "ע"כ דצריך לפרש בדבריו דמאי דקאמר אם אין ביניהם יתר מאלפי' אמה ה"ז כדרך דלא קאי אלא אנראה בלחוד דסליק מיניה ולא אסמוך וה"נ צריך לפרש לפי זה ועד כמה דאמרי' בגמר' דקאי אנר' בלחוד דסליק מיניה ולא אסמוך דלסמוך לא צריך למימר עד כמה דפשיטא להו דהוא סמוך כפשוטו בפחות ממיל. וכדאשכחן פרק המבי' כדי יין גבי קרפף דתנן אי זהו קרפף כל שסמוך לעיר דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחת וכו' ופרש"י ז"ל סמוך לעיר ממש בתוך תחום שבת וכו' ונתבאר שם דאינו סמו' קרי לי' אפילו בתוך תחום שבת והסמו' הוא סמוך הרבה בעבורה של עיר וכיוצא בזה. ודבר מוכרח הוא דאם נתן לנר' שיעור מיל יהיה הסמו' בתוך המיל כאורחיה והפי' הראשון שפירש דסמוך הוא בעיבורה של עיר הוא אצלי הנכון", כלומר שיש עיבור העיר שכל הסמוך לו בתוך 70 אמה ושיירים נחשב כחלק מהעיר ועל זה נאמר דין סמוך, ודין נראה זה מה שבתוך תחום שבת דהיינו בתוך מיל², חילוק זה הביא הב"י בס' תרפ"ח.

ועוד כתב מהר"ם אלשקר בשם הר"ן שם: "ומאי נראה אף על פי שאינו סמוך כגון אם מוני' מהכרך עד שפולי טורא ומש"ט עד ראש ההר הוי יותר ממיל דהיינו נר' אף על פי שאינו סמוך אבל אם משערים אותו בקרנויל בחוט משוך מראש ההר עד הכרך הוי שיעורו מיל", והביאו הב"י והכס"מ.

וכתב על תירוץ זה בדרכי משה ס"ק א: "ולפי דבריו העיקר חסר מן הספר על כן נראה לי דסמוך מיקרי אם יכול לבא אל הכרך תוך מיל אבל בנראה אף על גב דלא יכול לבא אל העיר במיל כגון דאיכא נהר המפסיק וצריך להקיף מהלך רב אפילו הכי מכלל העיר יחשב מאחר דנראה עם העיר והוא תוך מיל כן נראה לי".

תירוץ נוסף כתב הט"ז (ס"ק ג): "והנלע"ד מחוורתא הכי הוא דנתנו שיעור מיל לקרקע שוה שבין עיר לעיר אבל לא השיפוע שיש בהר שהעיר יושבת עליו וע"ז אמרו שיעור אפי' בנרא' שאע"פ שאין אנו חושבין השיפוע מ"מ צריך שבקרקע השוה לא יהיה יותר ממיל וזהו בהר שאין אנו חושבין המיל רק עד קצה ההר שהעיר יושבת בראשו דאנו חושבין כל ההר להעיר כיון שע"י ההר נרא' הכרך לעיר הזו וע"כ אין חושבין השיפוע אבל ביושב בעמק אנו חושבין גם השיפוע דאין כאן רק מעלת סמוך ע"כ יהא סמוך ממש להכרך לא יותר מהשיעור".

הראשון לציון בעל האור החיים כתב ליישב שהגדרה של סמוך שזה באותו תאווה שטח דהיינו אם הכרך בהר גם הסמוך בהר, וכן אם הוא בבקעה הסמוך עם בבקעה, אבל נראה זה אע"פ

2 יש לציון ששיעור שבעים אמה ושיירים שמצויין היינו שמודידים מכל קצה של הבתים שבעים אמה ושיירים וכך שבשני עיריות שסמוכות אחת לשניה יוצא קמ"א אמה כן כתב השו"ע בהלכות עירובין ס' שצ"ח סעי' ז'.

שאינו באותו תאווה שטח, וז"ל "אכן פי' הוא הכי לעולם בין סמוך בין נראה אין בינו לכרך אלא אלפים אמה כדפרישנא דעד כמה קאי אתרווייהו ופי' סמוך דקאמר היינו עמו בבקעה או בהר או בעמק פי' הגם דמפליג אתרייהו כיון שנראה עמו נידון כמותו מ"ל דיתבא בראש ההר ובוה הגם דמפלגא אתרה נידונית עמו כיון דנראית עמו אלא סמוך הגם שאינו נראה היכי מ"ל שתהיה סמוכה לה פי' דלא מפלגא אתרה מינה ואינה נראית עמה זה מן הנמנע. ומשני ר' ירמיה כגון שיושבת בנחל פי' שיושבת עמה ולא מפלגא אתרה אלא שהיא למטה בשיפולי ההר בנחל וחדית דבוה הוי סמוך ואינו נראה ולעולם ריחוק מקום דינו שוה בוה ובוה אלפים אמה וזהו דעת הרמב"ם."

תירוץ נוסף כתב הצ"ח (מגילה ב ע"ב): "יש להקשות ארי"ף ורמב"ם (הלכות מגילה פ"א ה"י, ועיין במגיד משנה ובכסף משנה) דהם פסקו דבעינן לתרווייהו סמוך ונראה, הא איתא לקמן בברייתא להדיא סמוך אף על פי שאינו נראה כו'. וי"ל דהנה עוד יש לדקדק אש"ס דקאמר בשלמא לת"ק היינו דכתיב מדינה ומדינה ועיר כו', וקאמר ותסברא ולת"ק מי ניחא כיון דיליף פרוזי פרוזי מדינה ומדינה למה לי כו', א"כ לר' יהושע בן קרחא אייתרו תרי קראי, כיון דכתיב בזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה, ויליף משושן דמוקף חומה מימות אחשורוש, לא צריך מדינה ומדינה עיר ועיר, א"כ מאי משני כדר' יהושע בן לוי, אכתי קשה עיר ועיר למה לי. ולזה פירש"י דאתא לדרשא סמוך אף על פי שאינו נראה אף על פי שאינו סמוך. וכל זה הוא רק אליבא דר' יהושע בן קרחא, אבל לת"ק דלית ליה אלא חד יתורא מדינה ומדינה, על כרחך צריך תרווייהו סמוך ונראה. והרי"ף והרמב"ם פסקו כת"ק, ומשום הכי פסקו דצריך תרווייהו, ודו"ק היטב". ולפי זה אפשר לומר שמחמתן לטבריה אמנם היה מיל אבל היה סמוך ולא נראה, ולכן חזקיה הסתפק בזמן הקריאה.

דעת השולחן ערוך

והנה השו"ע בסעי' ב' כתב: "וכן הכפרים הנראים עמהם, אפי' אינם סמוכים, כגון שהם בהר; או שסמוכים להם, אפי' אינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל".

והנה השו"ע שינה מלשון הרמב"ם ומשמע דס"ל כדעת רש"י, וכהגהת הרב המגיד. וכך כתב המג"א (ס"ק ג'): "ובלבד שלא כו'. מדהיפך לשון הטור שמע מיניה דסבירא ליה דהאי ובלבד קאי אדסמוך וכו', אבל נראה אפי' רחוק הרבה הוי ככרך כמ"ש בב"י ובמגיד משנה", וראה בפמ"ג, וכן כתב המשנ"ב ס"ק ו' ובשער הציון ס"ק ה', וראה עוד בס"ק ז', וכן כתב הכה"ח ס"ק ט'.

אמנם הוהיד"א בברכ"י (ס"ק ז') כתב: "ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל וכו'. מדהפך לשון הטור, משמע דדעת מרן לפסוק דקאי אסמוך, אבל אם הוא נראה אפי' רחוק טפי הוי ככרך. וכ"כ המג"א (ס"ק ג'). וק"ק על הפר"ח שכתב הרמב"ם והטור והמחבר נמשך אחריהם... והגם דיש לצדד דאי מרן ס"ל הכי, הוה ליה למימר בהדיא, מאחר דעל מבוכה זו ישב והוקף ביתה

יוסף. מכל מקום יש להסתפק בדעתו, מדשינה הסדר, ויותר נוטה דסמך על שינוי זה, וכפשט ד"נראה" אף טפי ממיל, ואיך הפר"ח בפשיטות כתב להפך.

אמנם לענין הלכה נראה מאחר דהרמב"ם והטור סתמו, ונוטים דבריהם דגם נראה לא יהיה רחוק ממיל, וכ"כ הר"ן (ב א) בהדיא, והכי מוכחי דברי הרב צידה לדרך (מאמר ד כלל שביעי פרק ד). ודעת מרן יש לדון בו. ואף לסוברים דעד כמה אסמוך קאי, לא פורש שיעור נראה, נקייטין דגם כפרים הנראים לא יהיו רחוקים יותר ממיל".

טעם למה סמוך ונראה הם כחלק מהעיר

והנה מצינו מספר ביאורים בראשונים מדוע תיקן מרדכי שסמוך והנראה לדרך נידון כדרך עצמה, וכדלהלן:

הרשב"א (מגילה ג ע"ב) כתב: "וטעמא דכל הסמוך והנראה אליו נמי משום דכיון דמיגנו ומיכסו בכרך הסמוך מימות יהושע דכל שהוא סמוך ונראה לדרך בשעת מלחמה מתאספין ובאין אל ערי המבצר והילכך הרי הן כאנשי הכרך ממש והרי הן כמוקפין חומה מימות יהושע", וברישב"א ב ע"ב "דכיון דמגנו בתוך העיר בשעת צרה ומשתתפי לכל מילי כדידהו חשיבי לענין מקרא מגילה", כלומר שהוסיף ומתחשבים בעיר כלומר שמשלמים מיסים לעיר וכן כתב הר"ן לשיטתו "וי"מ נראה וסמוך דקאמר היינו דמתחשב מתחומי העיר דוקא [ואפילו מופלג כמה] והכי דייק לישנא דקאמר נראה אף על פי וכו' ולא קאמר רואין אותו מן העיר מיהו הא והא נמי איתא דרואין אותו מן העיר בעינן". הביאו הב"י (וראה בפמ"ג משב"ז ס"ק ג' בביאור דברי הר"ן וברב"ז, ובשער הציון ס"ק ה').

והנה הטורי אבן הקשה מה הבדל בין מגילה שאמרינן דין סמוך ונראה לבין שופר שלא אומרים ולכן במקום שאין ב"ד אע"פ שסמוך לא תוקעים בו בשבת וז"ל: "תנא סמוך אף על פי שאינו נראה כדמפרש שיושבת בנחל. וק"ל מ"ש הכא דסמוך אף על פי שאינו נראה ונראה אף על פי שאינו סמוך נידון כמותה ואילו ברפ"ד דר"ה (דף ל' ע"א) לענין תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת שכל העיר שהיא רואה את ירושלים ושומעת וקרובה ויכולה לבא תוקעין ומפרש בגמרא רואה פרט ליושבת בנחל שומעת פרט ליושבת בראש ההר קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום ויכולה לבוא פרט למפסיק לה נראה מ"מ יושבת בנחל ויושבת בראש ההר אינו נידון כמותה ואילו למקרא מגילה נידון כמותה.

3 שכתב השער הציון ס"ק ה' "מדהיפך המחבר לשון הטור וכתב ובלבד אסמוך ואינו נראה [מגן אברהם]. וזהו שיטת רש"י בגמרא, וכן איתא בפירוש רבנו חננאל בהדיא דהשיעור מיל קאי אסמוך ואינו נראה, וכן כתב הריטב"א בשם רבותיו וכן כתבו המאירי ורבנו ירוחם, והנה לדעת כולם בנראה, נחשב לדרך אפילו ביותר ממיל. ועיין בר"ן דיש אומרים דוקא כשהוא מתחשב מתחום העיר, ורוצה לומר שהוא משתתף עמו בענינו, וכן איתא בריטב"א בהדיא וכן משמע במאירי, אז אמרינן דכיון שהוא נראה, נחשב לאותו כרך אפילו רחוק יותר ממיל [כן מוכח בריטב"א דאנראה קאי]", וראה עוד בס"ק ז'.

ונ"ל דהיינו טעמא דבמגילה אף על גב דיושבת בנחל או בראש ההר הואיל ואינו רחוק מיל נידון כמותה דהואיל וקרובה בתוך מיל או ישיבתה בנחל ובראש ההר מונעתה מלהיות רגילין תמיד אנשים של זו בזו ושל זו בזו כל היום דא"א דזו תקיים מצות פורים בי"ד וזו בט"ו דנראית כעיר אחת חלוקים במנהגי' אלו מאלו ומיחזי מיילי דרבנן כחוכא שהללו קורין ועושין משתה ושמחה ושאר מצות היום ולאילו יום זה כשאר כל ימות החול. ולא דמי לבן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר דאם עתיד להחזיר למקומו קורא כמקומו כדתנן לקמן בפ"ב (דף י"ט) דש"ה דאקראי בעלמא הוא ולא שכיח כולי האי כמו הללו ששכיחין ורגילין תמיד כל היום זו בזו וא"א באותו שעה שהוא במקומו ינהג חובת מקומו וכשהוא הולך לעיר הסמוכה ינהג כמותו דכ"ש דמחזי כחוכא שינהג קצת יום כן ובקצתו להיפך, לפיכך השוו חכמים מדותיהן בסמוכה בתוך מיל שלעולם נגרה אחריה ועושת כמותן, אבל גבי תקיעת שופר לא מחזי כחלוקה דהא אם הם ביום ר"ה בתוך ירושלים אפי' שעה אחת כבר הן תוקעין כמותן דהא מצות היום בשופר לכ"ע אפי' אם בא מרחוק לירושלים תוקע כמותן דבתוך ירושלים לא גזרו על תקיעת שופר משום גזירה דרבה לכל אדם ל"ש בן עיר ל"ש לאח' בסוף עולם כשהוא בתוכו הלכך בחוץ לעיר אפי' בתוך מיל ביושבת בנחל או בראש ההר דהוי הפסק ואינה בטילה לגבה אין תוקעין ולא שייך כאן ה"ט דחלוקה דהא תקיעת שופר ליתא אלא פעם אח' כל היום ואם הי' בתוכו אפי' שעה אח' הא נוהג כמותה ותוקע, ואי ליתא בעיר כל היום א"כ אין כאן משום חלוקה כיון דליתא התם והוי ליה ככל עיירות שבעולם ושם בפ"ד דר"ה כתבתי עוד בזה".

ש"ט גיבורים

כתוב במשנה נדרים (דף נו ע"ב): "הנודר מן העיר - מותר ליכנס לתחומה של עיר ואסור ליכנס לעיבורה".

שלטי הגבורים (בבא בתרא דף יא עמוד א אות א') כתב: "כתב המרדכי בפ' כל הפשר מההיא דרמי בר דיקולי דמשם נהגו שלא לנהוג חומרי המדינה ומנהגיה אלא בתוך התחום כמו שעושין תקנות לשום דבר והיו מחרימים על מי שעבר על תקנתם ואם יש אדם שעובר על תקנתם חוץ לתחום המדינה לא עבר על החרם שאין תקנתם נוהגת אלא בתוך תחומה. וחוף לתחום שהוזכר כאן מסופקני בפירושו אי רמי בר דיקולא אמר חוץ לתחום אכלתינהו נקט מלתא דפסיקא כדי שלא יוכיחנו עוד רב חסדא ואמר חוץ לתחום אכלתינא אף על פי שהיה אפשר לו לומר חוץ לעיבורה של עיר אכלתינהו שאין חשוב כמו העיר רק עיבור של עיר כדאיתא בפ' הנודר מן הירק דף נ"ו דהנודר מן העיר נכנס לתחומה ואינו נכנס לעיבורה וכן פסקו כל פוסקי הלכות ה"נ הביאו הפוסקים פ' כיצד מעברין ההיא דנדרים להוכיח דעיבור חשוב כעיר ולא יותר. או דלמא נקט חוץ לתחום משום דלא סגי ליה בלאו הכי דכל שהוא חוץ לתחום חשיב כמו העיר כדאשכחן גבי קריאת מגילה דעד מיל חשיב ככרך להיות קורא בט"ו: ונראה דהכי ודאי הוא דאינו נקרא בכלל העיר רק עיבורה של עיר ולא מחוץ לעיר אלפים באמה גבי קריאת מגילה קראו חכמים עד מיל סמוך לעיר ולא שיהיה ממש מן העיר דודאי כל שהוא חוץ עיבורה של עיר אינו חשיב מן העיר ולדעתי כי היה פשוט לתלמוד דעד עיבורה של כרך חשוב ככרך וכדי שלא תהיה סבור

שדוקא אותם שיושבין בעיבור הכרך קורין כבני הכרך אבל היושבים חוץ לעיבורה של כרך אין קורין כבני הכרך אף על פי שהם גם הם מאנשי אותה העיר לכך הצריכו חכמים לומר דגבי קריאת המגילה כשתקנו בימי מרדכי ואסתר להיות בני כרך קורין בט"ו לאו דוקא בני כרך עד העיבור כדמוכח בכל מקום אלא גם הסמוך לכרך דהיינו עד מיל נידון ככרך לגבי התקנה שעשו בימי מרדכי ואולי דאפי' הנראה עם הכרך אינו נידון ככרך אלא עד מיל ולא יותר כדמשמע מדברי מ"י פ"ק מהל' מגילה ומכאן למדו לכל גזירה שהיא מתפשטת עד תחומה של עיר כי היכי דגבי מגילה שהיא תקנה מתפשטת טפי מהעיר גופה עד מיל ה"נ לכל תקנה ומכאן למד רמי בר דיקולי למימר חוץ לתחום אכלתינהו משום דעד תחומה של עיר היתה תקנה והמנהג מתפשט דלגבי התקנה תופשת עד התחום אף על פי שלגבי שאר דברים אינו נקרא מן העיר רק עד עיבורה".

וכתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"א או"ח סימן יז): "הנה העתקתי כמעט כל לשונו אשר מהם יבין וישכיל המעיין דפשיט"ל מלתא להש"ג ז"ל דמיל הנאמר במגילה הוא דומיא דתחו"ש ממש שהוא אחר עיבורה של עיר וזהו מ"ש מתפשטת עד תחומה וכו' וסתמו כפי' דהיינו תחו"ש שהוא אחר עיבור האחרון דכל העיבורין נקראים בשם עיבורה של עיר".

וכן נראה מדברי הרי"ף עירובין סי' תרכ"ה.

והנה משמע מדברי השלטי גיבורים שלגבי הל' מגילה אנו דנים את עיבורה של עיר כחלק מהעיר ומסופו מתחילים למדוד מיל דהיינו אלפיים אמה. (ולקמן נראה שיש הסוברים שמה שבתוך עיבורה של עיר הוא טפל לעיר אבל אינו נחשב כחלק ממנה וממילא אלפיים אמה ימדדו מעיר עצמה ולא משיירה).

כרך שנחרב וגרים בו גויים

איתא בירושלמי (מגילה פרק א הלכה א): "חרב הכרך ונעשה של עכו"ם איתא חמי בו אינן קורין ובחוצה לו קורין".

ובביאור הירושלמי נחלקו האחרונים⁴, וכדלהלן:

כתב החיד"א (סי' תרפח ס"ק ח'): "והא דאמרינן נחרב הכרך, וכו' נראה דהכונה דבעי אם נחרב הכרך היכי לידיינו כפרים דסמיכי, והיינו ממש חקרתנו. ופשיט דכיון דהכרך של עכו"ם אין לדון הכפרים בתורת כרך. והיינו דאמר, איתא חמי בו אין קורין וכו', בתמיהא, דמהיכא תיתי דחוצה לו קרו".

בבאור הגר"א (סי' תרפח סעי' ב) כתב: "ובירושלמי פ"ק דמגילה חרב ונעשה של עוכ"ם מהו בו אין קורין בחוצה קורין ר"ל אם בח"ל קורין אף על גב שלא היה בו ישראל כ"ש בא"י וע' ר"ן.

4 וראה עוד בפני משה ובקרוב העדה.

אבל אין פירושו מכוון וז"ל הירושלמי שם תני הסמוך לכרך והנראה עמו ה"ה כיוצא בו ר' אייבו בר נגרי כגון הדא חמתא כו' חרב הכרך ונעשה של עובדי גילולים איתא חמי בו אינן קורין ובחוצה לו קורין. ר"ל אם בחוץ לכרך קורין דהא שם לא מחמת חומה דהא אמרינן בערכין והובא בירושלמי שם כל שהוא לפנין מן החומה כו' וא"כ אף שבטל החומה קורין כ"ש בתוכה. ולכאורה מזה ראייה לפי' תוס' דבשל כרכין א"צ עשרה בטלנים דזה היתה הבעיא שנעשה של עובדי גילולים אבל י"ל דה"ל שרובה עובדי גילולים דבטלה קדושת החומה וע' תוס' דכתובות מ"ה ב' ד"ה על כו' ואפשר לפרש הירושלמי דהוא לשון פשיטות בו אינן קורין אבל בחוצה לו קורין מדלא נקט להיפך בחוצה לו קודם". כלומר שירושלמי אומר דין בניחותא שאע"פ שבתוך הכרך לא קוראים מכל מקום בסמוך לו קוראים בט"ו.

וניתן לתלות את מחלוקתם שלדעת הגר"א כל מה שבתוך עיבור העיר נחשב כחלק מהעיר וממילא מודדים משם אלפיים אמה יש לקרוא בט"ו, ולחיד"א ניתן לומר שכל מה שבעיבור העיר הוא טפל לעיר אבל אינו חלק מהעיר ולכן אם לא דרים בתוך העיר לא קוראים בט"ו אלא בי"ד, והנה דין זה לא ברור בדעת החיד"א שאפשר לומר שגם החיד"א יודה שעייבורה של עיר נחשב כחלק מהעיר.

והנה בקובץ ישרון (חלק חק) בשיעורי הגר"ד סלאוויציק בנו של הרב מבריסק דן שם לגבי ירושלים אחרי מלחמת השחרור, שהעיר העתיקה הייתה ביד הירדנים ולא גרו שם יהודים אם בירושלים החדשה יקראו בי"ד או בט"ו, וכתב שם שדן בזה לפני אביו ואביו הרב מבריסק ביאר דברי הגר"א שכל מה שנמצא בעיבור העיר נחשב ממש חלק מהעיר ומסופו מודדים מיל וממילא יש לקרוא בירושלים בט"ו, ומכל מקום צידד שם כדברי החיד"א, ומחמת הספק קרא בי"ד ביחיד ולא בירך שסמך על השיטות שהקורא ביחיד לא מברך, ובט"ו קרא ובירך⁵.

ואם כן בית שמש שסמוכה לירמוט שעתה חרבה אע"פ שהייתה מוקפת לכו"ע לא נאמר בה סמוך והטעם כיון שכל הנידון של האחרונים בירושלמי הוא דווקא שנתיישבה עכ"פ על ידי גויים ולא בחרבה.

במבשרת ציון יש שאמרו מדין נראה שרואה את ירושלים שיקראו בט"ו אמנם למעשה דעת הרב שייש לחוש לחיד"א ויש את דעת הר"ן שהביא הב"י וכן מבואר בריטב"א ועוד ראשונים שדווקא אם משלם מיסים נחשב כחלק מהעיר ומברשרת נקראת כרשות בפני עצמה.

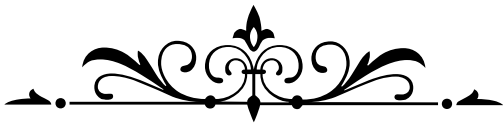
רמות צריכים לקרוא בט"ו כיון שהם בתוך מיל לעייבורה של עיר וכמבואר ואכן מרן הרב זצ"ל הלך יחד עם רבה של ירושלים הרב משאש ובדקו ומצאו שאין בין סנהדריה לרמות יותר ממיל (960 מטר) ולכן פסקו שיש לקרוא שם בט"ו, אמנם דעת הגר"ב צ"ה הייתה בי"ד כיון שאינם

5 (אמנם היו עוד חכמי ירושלים שקראו בט"ו כיון שסברו שהחורבות בהר ציון או במגרש הרוסים זה מזמן יהושע ושם היה ישוב יהודי).

בעיבורה של עיר. אמנם הגרב"צ אמר שבגבעת מרדכי שבזמנו לא הייתה בעיבורה של עיר שיקראו בטו משום חוכא ואיטלולא כמבואר בריטב"א.

סברה נוספת כתבו הגרש"ז אורבך לגבי רמות כיון שיהם משלמים מיסים לעיריית ירושלים, והגרי"ש אלישיב כתב משום שהם חלק מעירוב.

בית ועד
לחכמים

